

นวัตกรรม e-Book วรรณกรรมพื้นบ้านทางพุทธศาสนาแม่น้ำโขงเพื่อส่งเสริมการเผยแผ่
 พระพุทธศาสนาของเยาวชนกลุ่มเปราะบางที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม
 An Innovative e-Book of Buddhist Folk Literature in the Mekong River Basin to
 Promote the Propagation of Buddhism among Vulnerable Youth from
 Multicultural Contexts

นพรัตน์ กันทะพิกุล¹ / ปนัดดา จินประชา² / เขมินทรา ตันธิกุล³ / พิมพ์สร เต็ดขาด⁴
 Nopparat Kantapikul / Panadda Jeenpracha / Khemmintra Tantikul /
 Pimpatsorn Dedkhad

¹สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
 Teaching English Program, Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus
 อีเมล : nopparat.kan@mbu.ac.th

²สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตเชียงใหม่
 English Program, Faculty of Liberal Arts, Thailand National Sports University, Chiang Mai
 อีเมล : ananupasad9541@gmail.com

³สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
 Teaching Social Science Program, Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus
 อีเมล : nokkmtcnx@gmail.com

⁴สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
 Teaching Social Science Program, Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus
 อีเมล : nu.namrz@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.14456/jhusoc.2026.18>

Received: 14 May 2026 ; Revised: 17 July 2026 ; Accepted: 13 August 2026

บทคัดย่อ

การศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านทางพระพุทธศาสนาแม่น้ำโขงมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่เยาวชนกลุ่มเปราะบางในบริบทพหุวัฒนธรรม โดยใช้กระบวนการเก็บข้อมูลภาคสนามในเส้นทางเศรษฐกิจ 3R2A ครอบคลุมพื้นที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และเมืองบ่อแก้ว เมืองหลวงน้ำทา เมืองบ่อเต็น สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว งานวิจัยจำแนกเนื้อหาตามแนวการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมใน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านภาษาและวรรณกรรม 2) ด้านความเชื่อ พิธีกรรม และประเพณี และ 3) ความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตลุ่มน้ำโขง

ผลการศึกษาพบว่า การถ่ายทอดวรรณกรรมพื้นบ้านมีวัดและศาลาวัดเป็นศูนย์กลาง โดยมีพระภิกษุและครูภูมิปัญญาเป็นผู้นำในการถ่ายทอดผ่านภาษาท้องถิ่นที่สะท้อนภาพชีวิตจริงและคตินิยม งานวิจัยได้นำข้อมูลมาต่อยอดสู่กิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน อาทิ เวทีเล่านิทานธรรมะ การแข่งขันอ่านคำฉันท์ และค่ายศีลธรรมพื้นถิ่น ผลลัพธ์สำคัญคือเยาวชนเกิดความตระหนักในรากเหง้าวัฒนธรรมและเข้าใจธรรมะผ่านเรื่องใกล้ตัว นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมให้เยาวชนสร้างสรรค์สื่อดิจิทัลด้วยตนเองผ่านแพลตฟอร์ม Podcast,

¹ Corresponding author's E-mail: nopparat.kan@mbu.ac.th

TikTok และนวัตกรรม e-Book ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการประคับประคองและต่อยอดพระพุทธศาสนาให้ร่วมสมัย เข้าถึงกลุ่มเยาวชนกลุ่มเปราะบางได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ : วรรณกรรมพื้นบ้าน, กลุ่มแม่น้ำโขง, เยาวชนกลุ่มเปราะบาง, พหุวัฒนธรรม, นวัตกรรมสื่อดิจิทัล

Abstract

This study on Buddhist folk literature in the Mekong River Basin aims to promote the propagation of Buddhism among vulnerable youth groups in multicultural contexts. It utilized a field data collection process along the 3R2A economic route, covering Chiang Khong District in Chiang Rai Province, as well as Bokeo, Luang Namtha, and Boten in the Lao People's Democratic Republic. The research classifies the content according to cultural resource management concepts into three aspects: 1) language and literature; 2) beliefs, rituals, and traditions; and 3) the connection of Buddhism with the Mekong River Basin's way of life.

The results revealed that the transmission of folk literature is centered around temples and temple pavilions. Buddhist monks and local wisdom teachers act as leaders in this transmission, utilizing local languages that reflect real-life situations and moral principles. The research extended this data into community-based learning activities, such as Dharma storytelling forums, verse-reading competitions, and local moral camps. A key result was that the youth recognized their cultural roots and understood Dharma through relatable stories. Furthermore, youth were encouraged to create their own digital media via podcasts, TikTok, and e-books. These digital platforms serve as vital tools to modernize the propagation of Buddhism, effectively and sustainably reaching vulnerable youth groups.

Keywords: Folk Literature, Mekong River, Vulnerable Youth, Multiculturalism, Digital Innovation

บทนำ

ภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงตั้งอยู่ระหว่างแหล่งอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ของโลกสองแห่งคือ จีนทางทิศเหนือและอินเดียทางทิศใต้ ส่งผลให้ผู้คนในภูมิภาคนี้รับและหล่อหลอมวัฒนธรรมจากทั้งสองแหล่งเข้าไว้ด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักในการดำเนินชีวิต นับตั้งแต่ครั้งที่พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งแคว้นมคธในอินเดียโบราณ ทรงอุปถัมภ์การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 เมื่อประมาณ พ.ศ. 300 และได้ส่งพระโสณเถระกับพระอุตตรเถระเป็นสมณทูตเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ (นันทนา ขุนภักดี, 2530) ทำให้พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท (หินยาน) ได้รับความเลื่อมใสศรัทธาจากกษัตริย์และประชาชนผู้ครองแคว้นต่าง ๆ ในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงตอนล่างอย่างแพร่หลาย

นอกจากนี้ ในหน้าประวัติศาสตร์ยังปรากฏหลักฐานว่าคนไทยและผู้คนกลุ่มแม่น้ำโขงนับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยอาณาจักรอโยธยา ราวปี พ.ศ. 620 โดยรับพระพุทธศาสนานิกายมหายาน (อาจาริยวาท) ผ่านภาษาสันสกฤตเข้ามาในรัชสมัยของพระเจ้าเม็งตีกษัตริย์จีน และต่อมาเมื่อพ่อขุนรามคำแหง

มหाराชเสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 1822 ได้ทรงอาราธนาพระมหาเถรสังฆราชแบบลังกาวงศ์จากเมืองนครศรีธรรมราชมาพำนัก ณ วัดอรุณภูมิ กรุงสุโขทัย ทำให้พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทฝังรากลึกและเจริญรุ่งเรืองสืบมา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2548) ปัจจุบัน ประชาชนในแถบลุ่มแม่น้ำโขง เช่นในจังหวัดเชียงราย เลย หนองคาย บึงกาฬ นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี ยังคงมีความมั่นคงในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง โดยมีวัด สำนักสงฆ์ และสถาบันการศึกษาของสงฆ์เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน (กรมการศาสนา, 2533 : กรมการศาสนา, 2547)

สายน้ำโขงหรือ "แม่น้ำหลานขงเจียง" ที่มีความยาวกว่า 4,880 กิโลเมตร ไหลผ่านจีน เวียดนาม ลาว ไทย กัมพูชา และเวียดนาม ไม่เพียงแต่เป็นแหล่งความหลากหลายทางชีวภาพที่หล่อเลี้ยงประชากรกว่า 300 ล้านคนในเรื่องความมั่นคงทางอาหารและวิถีชีวิตเท่านั้น แต่พระพุทธศาสนาที่ไหลเวียนอยู่สองฝั่งน้ำยังทำหน้าที่เป็น "สะพานเชื่อมวัฒนธรรม" ที่ประสานความแตกต่างทางเชื้อชาติและภาษาของชนเผ่าต่าง ๆ ให้เข้าหากัน แม้ในยุคล่าอาณานิคมจะมีการลากเส้นแบ่งเขตแดนอย่างชัดเจนจนทำให้การปฏิสัมพันธ์ในเชิงกายภาพและสำนึกความเป็นพี่เป็นน้องลดลง เกิดการยึดถือความเป็นเจ้าของในขนบธรรมเนียมประเพณีมากขึ้น (สามารถ มั่งสั่ง, 2559) แต่สิ่งหนึ่งที่ยังคงเหมือนเดิมไม่เปลี่ยนแปลงคือ "พระพุทธศาสนา" ที่เป็นจุดร่วมทางจิตวิญญาณและวัฒนธรรมที่ยังรากลึกร่วมกัน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระพุทธศาสนาและวรรณกรรมพื้นบ้านในลุ่มน้ำโขงจะมีประวัติศาสตร์อันยาวนานและเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ แต่จากการทบทวนวรรณกรรมในปัจจุบันพบช่องว่างทางการวิจัย (Research Gap) ที่วิกฤตและยังไม่ได้รับการแก้ไขใน 2 มิติสำคัญ คือ

1. ความเปราะบางในมิติการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงอักษร ที่ผ่านมามีคำว่า "กลุ่มเปราะบาง" ในพื้นที่ทางวัฒนธรรมมักถูกจำกัดความอยู่เพียงกลุ่มคน เยาวชน หรือกลุ่มชาติพันธุ์ผู้เป็นเจ้าของวรรณกรรมเดิมเท่านั้น แต่ในความเป็นจริง ระบบการจัดการข้อมูลทางวัฒนธรรมเชิงอักษร (Textual Cultural Data Management) ต่างหากที่กำลังอยู่ในสถานะเปราะบางอย่างยิ่ง เนื่องจากยังขาดการให้ความสำคัญ การรวบรวม และการบันทึกอย่างเป็นระบบผ่านกระบวนการในเชิงวิชาการ วรรณกรรมพื้นบ้านทางพระพุทธศาสนาจำนวนมากยังคงอยู่ในลักษณะมุขปาฐะ (คำบอกเล่า) หรือบันทึกในเอกสารโบราณที่กระจายกระจาย ขาดการจัดระบบฐานข้อมูลที่เป็นวิทยาศาสตร์และร่วมสมัย

2. วิกฤตการณ์สูญหายตามช่วงวัย (Generational Erosion) การขาดการบันทึกและจัดการข้อมูลเชิงอักษรที่เป็นระบบนี้ ส่งผลให้วรรณกรรมและคติธรรมพื้นบ้านที่มีคุณค่ากำลังเผชิญกับความเสี่ยงขั้นรุนแรงที่จะสูญหายไปตามรุ่นอายุ (Generation) ของผู้คน เมื่อครุภูมิปัญญาและผู้เฒ่าผู้แก่ในท้องถิ่นล่วงลับไป คลังความรู้เหล่านี้จะหมดไปในชั่วอายุของคนรุ่นนี้ทันที โดยไม่มีการส่งต่อเนื้อหาที่ยั่งยืนไปสู่คนรุ่นหลัง

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความจำเป็นเร่งด่วนในการทำความเข้าใจและจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเหล่านี้ผ่านกระบวนการเก็บข้อมูลภาคสนามในเส้นทางเศรษฐกิจ 3R2A ครอบคลุมพื้นที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และเมืองบ่อแก้ว เมืองหลวงน้ำทา เมืองบ่อเต็น สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมสูง โดยจำแนกการศึกษาออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านภาษาและวรรณกรรม 2) ด้านความเชื่อ พิธีกรรม และประเพณี และ 3) ความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตลุ่มน้ำโขง

การวิจัยครั้งนี้ไม่เพียงแต่เป็นการอุดช่องว่างทางวิชาการด้วยการบันทึกวรรณกรรมเชิงอักษรให้ยั่งยืนเท่านั้น แต่ยังเป็นการเปลี่ยนผ่านวัฒนธรรมโบราณให้กลายเป็น "สื่อดิจิทัลร่วมสมัย" (Podcast, TikTok, e-Book) โดยมีวัดและศาลาวัดเป็นศูนย์กลาง เพื่อส่งเสริมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแก่เยาวชนกลุ่มเปราะบาง

ในบริบทพหุวัฒนธรรม ให้พวกเขาเกิดความตระหนักในรากเหง้า เข้าถึงธรรมะผ่านเรื่องใกล้ตัว และสามารถ
ปรับประยุกต์ต่อยอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดกรอบวัตถุประสงค์การวิจัยไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านทางพระพุทธศาสนาเล่มน้ำโขงเพื่อส่งเสริมการเผยแผ่
พระพุทธศาสนาของเยาวชนกลุ่มเปราะบางที่มีความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรม
2. เพื่อเผยแผ่วรรณกรรมพื้นบ้านทางพระพุทธศาสนาเล่มน้ำโขงให้เยาวชนกลุ่มเปราะบางที่มีความ
หลากหลายทางพหุวัฒนธรรม

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งกำหนดขอบเขต
การวิจัยในมิติต่าง ๆ ไว้ดังนี้

ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่าง และกลุ่มเป้าหมาย

ผู้วิจัยจำแนกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 2 ส่วนหลักตามลักษณะการวิจัย ดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

ดำเนินการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 2 กลุ่มหลัก เพื่อประเมินความพึงพอใจต่อนวัตกรรม e-
Book วรรณกรรมพื้นบ้านทางพระพุทธศาสนาเล่มน้ำโขง โดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบบังเอิญ
(Accidental Sampling) จากพื้นที่ศึกษา 7 แห่ง ดังนี้

- กลุ่มนักท่องเที่ยว: ในพื้นที่ศึกษา 7 แห่ง แห่งละ 20 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 140 คน
- กลุ่มประชาชนในพื้นที่: ในพื้นที่ศึกษา 7 แห่ง แห่งละ 20 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 140 คน
(รวมกลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณทั้งสิ้น 280 คน)

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ดำเนินการศึกษาจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งคัดเลือกด้วยวิธีการเลือกตัวอย่าง
แบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากพื้นที่วิจัยที่เป็นตัวแทน ได้แก่ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย
ประเทศไทย และพื้นที่เกี่ยวเนื่องในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยจำแนกตามเครื่องมือวิจัย ดังนี้

- การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย ประชาชนในพื้นที่
และผู้นำชุมชน รวมจำนวน 30 คน
- การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย ผู้นำท้องถิ่น
พระสงฆ์ ราษฎรชุมชน นักวิชาการ และตัวแทนประชาชนในพื้นที่ รวมจำนวน 12 รูป/คน

ขอบเขตด้านเนื้อหา

มุ่งศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านทางพระพุทธศาสนาเล่มน้ำโขงเพื่อส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ของเยาวชนกลุ่มเปราะบางที่มีความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรม โดยเน้นการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของ
พระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตผู้คนในแถบเล่มน้ำโขงใน 3 มิติหลัก ได้แก่

- ด้านภาษาและวรรณกรรม ศึกษาโครงเรื่อง คติธรรม และคุณค่าคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่
ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่น

- ด้านความเชื่อ พิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม ศึกษาการหลอมรวมคติพุทธเข้ากับวิถีปฏิบัติเชิงประเพณีของชุมชน

- ด้านความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตของคนในแถบลุ่มน้ำโขง ศึกษาบทบาทของพระพุทธศาสนาในการเป็นตัวกลางสร้างความสัมพันธ์ อัตลักษณ์ร่วม และการข้ามผ่านความหลากหลายทางวัฒนธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง "การศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำโขงเพื่อส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเยาวชนกลุ่มเปราะบางที่มีความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรม" เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานในส่วนการกำหนดพื้นที่วิจัยและเครื่องมือวิจัยดังนี้

1. การกำหนดพื้นที่ศึกษา (Research Area)

ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่วิจัยเชิงยุทธศาสตร์บนเส้นทางระเบียงเศรษฐกิจ 3R2A ที่เชื่อมโยงระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์การสืบทอดอารยธรรมและการหยั่งรากอันเหนียวแน่นของพระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง ประกอบด้วย

- พื้นที่ฝั่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว)

พื้นที่ด้านพรมแดนบ่อเต็น แขวงหลวงน้ำทา (จุดเชื่อมต่อบ่อเต็น-บ่อหาน สปป.ลาว-จีน)

เมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว

- พื้นที่ฝั่งประเทศไทย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

เหตุผลความจำเป็นในการเลือกพื้นที่ตามแนวระเบียงเศรษฐกิจ 3R2A ดังกล่าว ไม่เพียงแต่มีความสำคัญในฐานะเส้นทางคมนาคมขนส่ง ขนส่งสินค้า และการท่องเที่ยวตามนโยบายเส้นทางสายไหมใหม่ (Belt and Road Initiative) รวมถึงการพัฒนาท่าเรือและการค้าชายแดนเท่านั้น แต่ในมิติทางสังคมวัฒนธรรมเส้นทางนี้ยังเป็น "เส้นทางจาริกและเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีชีวิต" (Living Buddhist Route) ที่เชื่อมประสานวิถีชีวิต ความเชื่อ และความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรมของผู้คนสองฝั่งโขง รวมถึงกลุ่มเยาวชนเปราะบาง ให้ดำรงอยู่ร่วมกันภายใต้ร่มเงาของพระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรมสืบมาจนถึงปัจจุบัน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการศึกษาวิจัย 2 แบบ คือ เครื่องมือเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเครื่องมือเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. เครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ได้แก่

- แบบสอบถามความต้องการของการสร้างเครือข่ายการเผยแผ่ทางพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ประกอบด้วยข้อคำถาม 3 ตอน ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 แบบสำรวจเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นความต้องการของการสร้างเครือข่าย และส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการพัฒนาอื่น ๆ

- แบบประเมินความพึงพอใจ เป็นข้อคำถามประเมินความพึงพอใจต่อนวัตกรรม e-Book วรรณกรรมพื้นบ้านทางพระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง

2. เครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้แก่

- แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) มุ่งประเด็นเรื่องราววรรณกรรมพื้นบ้านทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำโขง
- แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) มุ่งประเด็นการร่วมสร้างเครือข่ายการเผยแผ่ทางพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

การศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านทางพระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขงเพื่อส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเยาวชนกลุ่มเปราะบางที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ข้อค้นพบทางวิชาการ และการอภิปรายผลเชิงลึกโดยจำแนกเนื้อหาเป็นรูปแบบความเรียงบรรยายอย่างเป็นระบบ ดังนี้

ผลการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านทางพระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขง

จากการดำเนินงานวิจัยเชิงพื้นที่โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน (สายันต์ ไพเราะจูติ, 2550) ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามตามแนวระเปียงเศรษฐกิจ 3R2A ซึ่งครอบคลุมพื้นที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และพื้นที่ชายแดนด่านบ่อหาน-บ่อเต็น แขวงหลวงน้ำทา ตลอดจนเมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยสามารถรวบรวมวรรณกรรมพื้นบ้านทางพระพุทธศาสนาได้ทั้งสิ้น 36 เรื่อง เพื่อนำมาคัดเลือกและยกระดับเป็นนวัตกรรมหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ หรือ e-Book สำหรับทดลองใช้ในกลุ่มนักเรียนเปราะบาง โดยผลการศึกษาสามารถบรรยายรายละเอียดตามแนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม (พิสิฐ เจริญวงศ์, 2542; สว่าง เลิศฤทธิ์, 2547; กนกวรรณ ชูชาญ, 2552) ใน 3 ด้านหลัก ดังนี้

1. ด้านภาษาและวรรณกรรม

วรรณกรรมพื้นบ้านทางพระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำโขงมีลักษณะเฉพาะที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางภาษาและการหลอมรวมทางวัฒนธรรมของชุมชนในแต่ละพื้นที่อย่างเด่นชัด โดยส่วนใหญ่นิยมใช้ภาษาถิ่นที่หลากหลาย อาทิ ภาษาไทยอีสาน ภาษาเขมร ภาษาไทลาว และภาษากะเลิง ซึ่งเป็นภาพสะท้อนของบริบททางวัฒนธรรมในภูมิภาคนี้

ในอดีต ความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่ได้รับอิทธิพลและการอุปถัมภ์จากกษัตริย์ผู้ครองแคว้นต่าง ๆ ในลุ่มน้ำโขงตอนล่าง ได้ช่วยร้อยรัดผู้คนให้เกิดความผูกพันและสร้างวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกัน แม้ว่าในยุคล่าอาณานิคมจะมีการลากเส้นแบ่งเขตแดนทางภูมิศาสตร์อย่างชัดเจนจนส่งผลให้การปฏิสัมพันธ์ลดลง และเกิดการแสดงความเป็นเจ้าของในวัฒนธรรมมากขึ้น แต่วรรณกรรมและพระพุทธศาสนายังคงทำหน้าที่เป็นสายใยเชื่อมโยงที่เหนียวแน่น

เมื่อพิจารณาโครงสร้างของวรรณกรรมที่สำรวจพบ ผู้วิจัยสามารถจำแนกออกเป็นสองลักษณะสำคัญ ประการแรกคือ วรรณกรรมมุขปาฐะ (Oral Literature) ซึ่งเป็นวรรณกรรมบอกเล่าประเพณีพื้นบ้าน คำสอนในรูปแบบบทกลอน หรือโคลงฉันท์ ถ่ายทอดผ่านการบอกเล่าของพระสงฆ์หรือผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนซึ่งผ่านกระบวนการสืบทอดปากต่อปากมาเป็นระยะเวลานานกว่าสิบปีในช่วงการสำรวจทางชาติพันธุ์วรรณนา ประการที่สองคือ วรรณกรรมลายลักษณ์ (Written Literature) ซึ่งถูกจารึกและเก็บรักษาไว้ในเอกสารโบราณ เช่น คัมภีร์ใบลาน สมุดข่อย หรือจารึกอักษรธรรมโบราณตามวัดต่าง ๆ มีเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธประวัติ ทศชาติชาดก และธรรมเทศนา ซึ่งมีรากฐานสืบทอดไปได้ถึงสมัยอาณาจักรอ้ายลาว (ราว พ.ศ. 620) ที่รับอิทธิพลพุทธศาสนาหายานผ่านภาษาสันสกฤต และสืบทอดต่อเนื่องมาจนถึงสมัยสุโขทัย (พ.ศ. 1822) ที่รับพระพุทธศาสนาเถรวาทเข้ามาสถาปนาเป็นศาสนาประจำชาติ ซึ่งวรรณกรรมทั้งสองลักษณะนี้ไม่เพียงทำ

หน้าที่เผยแผ่ศีลธรรม แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนสองฝั่งโขงให้คงอยู่ร่วมกัน

2. ด้านความเชื่อ พิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยพบวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเชื่อมโยงกับมิตินี้จำนวน 20 เรื่อง ครอบคลุมพื้นที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และด่านบ่อเต็น แขวงหลวงน้ำทา โดยเนื้อหาส่วนใหญ่สะท้อนความเชื่อเชิงพุทธที่ฝังรากลึกในวิถีชีวิตประจำวันของชาวบ้าน

ประเด็นที่เด่นชัดที่สุดคือความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมและการทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ซึ่งปรากฏในวรรณกรรมมากกว่า 25 เรื่อง จากคลังข้อมูลทั้งหมด เช่น นิทานพญาครุฑ และนิทานเชียงเมี้ยน ซึ่งพระสงฆ์และผู้ใหญ่ในชุมชนมักนำมาประยุกต์เป็นธรรมเทศนาและนิทานสอนใจเพื่อขัดเกลาพฤติกรรมของเยาวชน นอกจากนี้ วรรณกรรมพื้นบ้านยังมีบทบาทสำคัญในการอธิบายความเป็นมาและส่งเสริมพิธีกรรมสำคัญของชุมชน เช่น พิธีทอดกฐิน พิธีแห่ปราสาทผึ้ง และพิธีบวชลูกแก้ว รวมถึงเชื่อมโยงกับขนบธรรมเนียมประเพณีสิบสองเดือนอย่างประเพณีบุญผะเหวดหรือการเทศน์มหาชาติ (พระเวสสันดรชาดก) และประเพณีสงกรานต์ ซึ่งล้วนเป็นกิจกรรมที่บูรณาการหลักศีลธรรม ค่านิยมความกตัญญูกตเวทิตา ความเพียร ความอดทน และความเมตตากรุณาให้กลายเป็นหนึ่งเดียวกับวิถีชีวิตอย่างราบรื่น

3. ด้านความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตลุ่มน้ำโขง

วรรณกรรมพื้นบ้านทางพระพุทธศาสนาไม่ได้ดำรงอยู่เพียงในมิติอักษรศาสตร์ แต่เป็นเครื่องมือชี้นำพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวไทยและชาวลาวในภูมิภาคนี้อย่างแท้จริง ครอบคลุมสองฝั่งโขง นิยมนำคำสอนจากชาดกและวรรณกรรมพื้นบ้านมาเป็นแนวทางในการอบรมสั่งสอนบุตรหลาน โดยมีวัดในชุมชนทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเผยแผ่และแหล่งรวบรวมวรรณกรรมลายลักษณ์ที่ถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ผ่านการเทศนาและการศึกษาพระธรรม

กระบวนการนี้ช่วยสร้างความเชื่อมโยงระหว่างสถาบันครอบครัวและชุมชนผ่านกิจกรรมทางศาสนา ร่วมกัน เช่น การฟังเทศน์ในช่วงเข้าพรรษา หรือการเล่านิทานธรรมะก่อนนอน ขณะเดียวกันในฝั่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและไทย ได้มีการอนุรักษ์และสืบทอดวรรณกรรมเหล่านี้ผ่านสื่อสร้างสรรค์ร่วมสมัย ทั้งการแสดงพื้นบ้าน ละครชาดก เพลงพื้นเมือง และการเปลี่ยนผ่านไปสู่สื่อดิจิทัลบนแพลตฟอร์มต่าง ๆ เช่น e-Book, Podcast และ TikTok ซึ่งทำหน้าที่เป็นเครื่องมือขัดเกลาทางสังคมและเยียวยาจิตใจให้แก่กลุ่มเยาวชนเปราะบางท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคม

องค์ความรู้ที่สังเคราะห์ได้จากการวิจัย

จากการประยุกต์ใช้นวัตกรรม e-Book วรรณกรรมพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มเยาวชนกลุ่มเปราะบาง เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ เยาวชนชายแดน และเด็กไร้สัญชาติ ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์องค์ความรู้หลักออกเป็นประเด็นความเรียงเชิงอภิปรายผลได้ 4 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

- ประเด็นแรก นวัตกรรม e-Book ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการลดช่องว่างการเข้าถึงธรรมะของเยาวชนกลุ่มเปราะบางอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากเยาวชนกลุ่มนี้มักเผชิญข้อจำกัดในการเข้าถึงการศึกษาพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม ทั้งในมิติด้านภาษา พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ และการขาดแคลนทรัพยากร การสร้างสรรค์ e-Book ธรรมะในลักษณะสองภาษาคือภาษาถิ่นควบคู่กับภาษาไทยกลาง พร้อมการใช้ภาพประกอบที่สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรม จึงช่วยให้เยาวชนเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายและรู้สึกใกล้ชิดกับหลักคำ

สอนมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดธรรมะเพื่อทุกคน หรือการสื่อสารแบบ Inclusive Dhamma (Anderson, 2008) และการใช้สื่อท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาสังคม (กาญจนา แก้วเทพ และนิคม ชัยขุนพล, 2555)

- ประเด็นต่อมา คือการออกแบบนวัตกรรมที่ช่วยเสริมแรงจูงใจและการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ผ่านเนื้อหาและเทคนิคการนำเสนอร่วมสมัย ผลการทดลองใช้ e-Book พบว่า การนำเสนอในรูปแบบสื่อประสมเชิงปฏิสัมพันธ์ เช่น นิทานธรรมะประกอบเสียงและการตอบโต้แบบโต้ตอบ (Interactive) สามารถกระตุ้นความสนใจและขับเคลื่อนให้เยาวชนเกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้ธรรมะด้วยตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเนื้อหาเชื่อมโยงกับมิติต่าง ๆ ในชีวิตจริง เช่น ความสัมพันธ์ในครอบครัว (เช่น คติธรรมคำขอขมากรรมของพืชมะเมีย) ความกตัญญู และการให้อภัย ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ลักษณะนี้สอดคล้องกับทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองและการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ที่เน้นการพัฒนาทางสติปัญญาและการเรียนรู้ระดับลึก (Deep Learning) ของ Piaget (1973) และ Vygotsky (1978)

- ประเด็นที่สาม คือการส่งเสริมความเข้าใจในความหลากหลายและการอยู่ร่วมกันด้วยหลักธรรม โดยการนำวรรณกรรมพื้นถิ่น เช่น คำขอขมากรรมของพืชมะเมีย มาดัดแปลงเป็นสื่อดิจิทัลช่วยให้ e-Book กลายเป็นพื้นที่ส่วนกลางทางวัฒนธรรมที่สามารถสื่อสารคุณค่าของพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่ไม่ขัดต่ออัตลักษณ์และวิถีปฏิบัติของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริเวณตะเข็บชายแดนลาว-ไทย-เขมร เยาวชนจึงสามารถซึมซับหลักธรรมเรื่องกรรม การให้อภัย และความอดทน ควบคู่ไปกับการตระหนักในรากเหง้าวัฒนธรรมและการยอมรับความแตกต่างทางสังคม สอดคล้องกับแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Engaged Buddhism) ของ King (2009) และ Queen (2000) ที่มุ่งประยุกต์หลักธรรมเพื่อสร้างสันติภาพและการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

- ประเด็นสุดท้าย คือการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วนเพื่อความยั่งยืน กระบวนการพัฒนา e-Book ธรรมะไม่ได้เป็นเพียงบทบาทของนักวิจัยหรือสถาบันศาสนาฝ่ายเดียว แต่เกิดจากกระบวนการร่วมสร้างสรรค์ระหว่างวัด โรงเรียน ชุมชน ตลอดจนตัวเยาวชนเอง การที่คนในท้องถิ่นและเยาวชนบางส่วนมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตสื่อธรรมะตั้งแต่ต้นน้ำ ช่วยกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าขององค์ความรู้และทรัพยากรวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างแรงศรัทธาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว (Chambers, 1997)

ผลการวิเคราะห์ระดับความพึงพอใจต่อการใช้นวัตกรรมและการอภิปรายผล

เพื่อเป็นการประเมินประสิทธิผลของนวัตกรรมในเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้นำ e-Book วรรณกรรมพื้นบ้านทางพระพุทธศาสนาไปทดลองใช้และประเมินความพึงพอใจกับกลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 280 คน ซึ่งแบ่งออกเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวจำนวน 140 คน และกลุ่มประชาชนในพื้นที่จำนวน 140 คน จากพื้นที่ศึกษา 7 แห่ง

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติพบว่า ในภาพรวม กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่อการใช้นวัตกรรม e-Book วรรณกรรมพื้นบ้านทางพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับ "พึงพอใจมาก" โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.01 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.40 ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาเนื้อหาและรูปแบบของนวัตกรรมสามารถตอบสนองความต้องการและข้อจำกัดของกลุ่มเยาวชนกลุ่มเปราะบางได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า ประเด็นที่ได้รับคะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจสูงสุด และอยู่ในระดับ "พึงพอใจมากที่สุด" คือ ด้านการเลือกใช้โทนสีและการออกแบบกราฟิกของนวัตกรรมมีความเหมาะสม โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.63 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.44 ผลลัพธ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการออกแบบกราฟิกที่เน้นโทนสีประเพณีลุ่มน้ำโขง เช่น สีทอง สีเบจ และสีแดงเข้ม ซึ่งเป็นสีที่ปรากฏ

เด่นชัดตามจิตรกรรมฝาผนังและสถาปัตยกรรมในวัดวาอารามสองฝั่งโขง มีอิทธิพลต่อจิตวิทยาความรู้สึกของผู้เรียน ช่วยปลูกฝังความรู้สึกคุ้นเคย ความเคารพศรัทธา และความสงกวนภายในใจ

การออกแบบเชิงทัศนศิลป์ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมนี้อธิบายได้ด้วยทฤษฎีการประมวลผลข้อมูลแบบสองทาง (Dual-Coding Theory) ของ Paivio (1986) ที่เสนอว่า การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพสูงสุดจะเกิดขึ้นเมื่อสมองประมวลผลข้อมูลทางภาษาควบคู่กับภาพและสีสัมผัส ซึ่งภาพและสัมผัสมีบทบาทกระตุ้นสมาธิและอารมณ์ความรู้สึกอันส่งผลต่อความทรงจำ และยังสอดคล้องกับหลักการออกแบบสื่อที่เน้นความกลมกลืนระหว่างเนื้อหาและองค์ประกอบภาพ (Visual Coherence) ของ Mayer (2005) ซึ่งช่วยสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้และดึงดูดความสนใจของเยาวชนยุคดิจิทัลได้เป็นอย่างดี

ประเด็นที่ได้รับคะแนนเฉลี่ยสูงเป็นอันดับสอง และอยู่ในระดับ "พึงพอใจมากที่สุด" เช่นกัน คือ ด้านความสะดวกในการเข้าถึงนวัตกรรม ความเหมาะสม และประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.58 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.49 ข้อค้นพบนี้ชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนผ่านวรรณกรรมสู่ระบบดิจิทัลช่วยให้เยาวชนสามารถเข้าถึงเนื้อหาธรรมะผ่านอุปกรณ์เคลื่อนที่ เช่น สมาร์ทโฟนหรือแท็บเล็ตได้อย่างสะดวกและไร้ข้อจำกัดเรื่องเวลาและสถานที่ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) และการเรียนรู้ผ่านอุปกรณ์พกพา (Mobile Learning) โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับกลุ่มเยาวชนเปราะบางและขาดโอกาส นวัตกรรมชิ้นนี้จึงทำหน้าที่เป็นสะพานทางเทคโนโลยีที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำและเปิดโอกาสการเข้าถึงพุทธธรรมในชีวิตประจำวันได้ทุกที่ทุกเวลา (Sharpley et al., 2005)

อย่างไรก็ดี ประเด็นที่ได้รับคะแนนเฉลี่ยต่ำที่สุด แต่ยังคงอยู่ในระดับ "พึงพอใจมาก" คือ ด้านเนื้อหาที่มีความยากง่ายเหมาะสมกับผู้สนใจศึกษา โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 3.86 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.24 ผลลัพธ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดบางประการในการเรียบเรียงเนื้อหา ซึ่งปรากฏการใช้ศัพท์เฉพาะทางธรรมะที่ซับซ้อน หรือมีโครงเรื่องที่จำเป็นต้องอาศัยพื้นฐานความเข้าใจทางพระพุทธศาสนาในระดับหนึ่ง จึงอาจทำให้ผู้เรียนบางกลุ่ม โดยเฉพาะเยาวชนกลุ่มเปราะบางที่ไม่มีพื้นฐานความรู้ทางศาสนามาก่อนเกิดความยากลำบากในการตีความ

จากข้อจำกัดดังกล่าว ผู้วิจัยได้อภิปรายร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้ของ Bruner (1966) ซึ่งระบุว่าการจัดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพควรเริ่มต้นจากประเด็นที่ผู้เรียนคุ้นเคยแล้วค่อย ๆ ได้ระดับไปสู่เนื้อหาที่มีความซับซ้อนขึ้น ดังนั้น ในการพัฒนานวัตกรรมระยะต่อไป จึงควรออกแบบเนื้อหาให้มีลักษณะยืดหยุ่นและแบ่งระดับตามความเหมาะสมของผู้เรียน (Differentiated Content) เช่น การแทรกกล่องคำอธิบายศัพท์ธรรมะด้วยอินโฟกราฟิก (Infographic) หรือการจัดทำเนื้อหาแยกย่อยตามช่วงวัย เพื่อช่วยให้เยาวชนสามารถเข้าถึงคำสอนและเข้าใจหลักธรรมเชิงลึกได้ง่ายขึ้น

ในภาพรวม การสร้างสรรค์ e-Book จากวรรณกรรมพื้นบ้านลุ่มน้ำโขงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรม (Cultural Tool) ที่เชื่อมโยงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเข้ากับวิถีปฏิบัติในชีวิตจริงของเยาวชนได้อย่างมีนัยสำคัญ (Vygotsky, 1978) ซึ่งการที่กระบวนการเรียนรู้และระดับความพึงพอใจพัฒนาขึ้นในทิศทางที่ดีขึ้น มีรากฐานสำคัญมาจากระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน

ตามแนวคิดปฐมบทเรื่องการมีส่วนร่วมของ นรินทรชัย พัฒนพงศา (2546), Berkley (1975) และ Cohen & Uphoff (1981) ได้ระบุร่วมกันว่า การมีส่วนร่วมที่แท้จริงจะเกิดขึ้นเมื่อแกนนำหรือผู้สร้างสรรค์นวัตกรรมเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมแก้ไขปัญหาของตนเองอย่างเท่าเทียม ซึ่งกระบวนการบูรณาการและการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัย พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน และเยาวชนในครั้งนี้ ไม่เพียงแต่ช่วยให้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้รับการสืบทอด แต่ยังช่วย

ปลูกเราให้คนในท้องถิ่นเกิดความรัก ความหวงแหน และความตระหนักในคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงอักษรของตนเองไม่ให้สูญหายไปตามการเปลี่ยนผ่านของยุคสมัย ดังหลักการที่ William Erwin (1976) ได้ชี้ไว้ว่า ความผูกพันและสำนึกความเป็นเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นอย่างมั่นคงก็ต่อเมื่อชุมชนได้เข้ามามีบทบาทขับเคลื่อนงานพัฒนาด้วยตนเอง

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การบูรณาการวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ากับระบบการศึกษา หน่วยงานภาครัฐและองค์กรด้านการศึกษา และวัฒนธรรมในพื้นที่ระยองเศรษฐกิจ 3R2A ทั้งในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ควรมีนโยบายสนับสนุนและผลักดันการบรรจุวรรณกรรมพื้นบ้านทางพระพุทธศาสนาเล่มน้ำโขงเข้าเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในรากเหง้าวัฒนธรรมและเชื่อมโยงมิตรภาพระหว่างผู้คนในภูมิภาค

2. การส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลในกลุ่มเปราะบาง (Digital Literacy) หน่วยงานที่สนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรม (เช่น สกสว.) ควรเพิ่มนโยบายสนับสนุนทุนสร้างสรรค์และพัฒนาทักษะด้านสื่อดิจิทัลให้แก่เยาวชนกลุ่มเปราะบาง เพื่อใช้เทคโนโลยีร่วมสมัยเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงและขัดเกลางจริยธรรม

3. การขับเคลื่อนความร่วมมือข้ามพรมแดนผ่านซอฟต์แวร์ (Mekong Soft Power) ควรพัฒนาและยกระดับวรรณกรรมพื้นบ้านและพุทธศาสนาเล่มน้ำโขงให้เป็นเครื่องมือทูตวัฒนธรรมเพื่อเชื่อมโยงมิตรภาพความเข้าใจอันดี และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระหว่างประเทศสมาชิกในอนุภูมิภาคอย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

1. การปรับบทบาทของพระสงฆ์และครูภูมิปัญญา พระภิกษุสงฆ์ ครูภูมิปัญญา และผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ควรปรับเปลี่ยนบทบาทดั้งเดิมจากการเป็นผู้บรรยายและถ่ายทอดเนื้อหาด้านเดียว มาทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ (Facilitator) ที่คอยจัดสิ่งแวดล้อมและเปิดพื้นที่ปลอดภัยให้เยาวชนได้ตั้งคำถาม ติชม ธรรมะผ่านมุมมองของตนเอง และส่งเสริมให้พวกเขาทดลองใช้สื่อที่ทันสมัยเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่

2. การใช้สื่อประสมที่หลากหลายในการสอนศีลธรรม ครูและนักขับเคลื่อนสังคมควรนำชุดนวัตกรรม e-Book, Podcast และวิดีโอสั้นบนแพลตฟอร์ม TikTok ที่สร้างขึ้นจากโครงการวิจัยนี้ ไปใช้เป็นส่วนการเรียนรู้หลักในการสอนจริยธรรม เพื่อดึงดูดความสนใจของเยาวชนรุ่นใหม่ ตลอดจนนำกิจกรรมการเล่านิทานธรรมะ และการสืบทอดวรรณกรรมไปประยุกต์ใช้เป็นกุศโลบายในการประดับประดาและเยี่ยวยาจิตใจ ช่วยให้เยาวชนกลุ่มเปราะบางรู้สึกมีตัวตนและตระหนักถึงคุณค่าของตนเองในสังคมพหุวัฒนธรรม

3. การสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางวัฒนธรรม (Safe Space) ผู้ปฏิบัติงานทางสังคมควรใช้กิจกรรมการเล่านิทานหรือสืบทอดวรรณกรรมเพื่อเยี่ยวยาจิตใจเยาวชนกลุ่มเปราะบางในมิติพหุวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบข้ามเส้นทางเศรษฐกิจ ในการวิจัยระยะต่อไป ผู้วิจัยเห็นควรให้มีการขยายขอบเขตการศึกษาเชิงลึกและเชิงเปรียบเทียบไปยังเส้นทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ในเล่มน้ำโขง เช่น เส้นทาง R9 หรือเส้นทาง R12 เพื่อเปรียบเทียบความคล้ายคลึงและอัตลักษณ์เฉพาะตัวของวรรณกรรมพุทธศาสนาในแต่ละพื้นที่

2. การต่อยอดวรรณกรรมพุทธศาสนาสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อต่อยอดมรดกวัฒนธรรมและวรรณกรรมเหล่านี้ไปสู่ระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เช่น การนำโครงเรื่องและตัวละครเด่นมาพัฒนาเป็นบอร์ดเกม สื่อการเรียนรู้ผ่านเกม แอนิเมชันร่วมสมัย หรือผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมของชุมชน เพื่อสร้างรายได้หมุนเวียนกลับสู่ท้องถิ่น

3. การวัดผลสัมฤทธิ์เชิงพฤติกรรมในระยะยาว (Longitudinal Study) ควรมีการออกแบบการศึกษาติดตามผลในระยะยาว เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์เชิงพฤติกรรมการเปลี่ยนแปลงและระดับคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนในกลุ่มเปราะบางหลังจากได้เรียนรู้ผ่านนวัตกรรม e-Book ธรรมะอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับการพัฒนานโยบายที่ยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ ชูชาญ. (2552). *การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กรมการศาสนา. (2533). *รายงานการศาสนา ประจำปี 2533*. โรงพิมพ์การศาสนา.
- กรมการศาสนา. (2547). *รายงานการศาสนา ประจำปี 2547*. โรงพิมพ์การศาสนา.
- กาญจนา แก้วเทพ และนิคม ชัยขุนพล. (2555). *คู่มือสื่อใหม่ศึกษา*. กรุงเทพฯ: โครงการเมธีวิจัย อวูโส ฝ่ายวิชาการ สำนักงานกองทุนการวิจัย.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2546). *การมีส่วนร่วม: หลักการ แนวคิด และทฤษฎีการส่งเสริมและการพัฒนา*. พี.เอ.ลีฟวิ่ง.
- นันทนา ขุนภักดี. (2530). *ประวัติวรรณคดีพุทธศาสนา*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2548). *พุทธธรรม*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิสิฐ เจริญวงศ์. (2542). *ทรัพยากรวัฒนธรรม: การอนุรักษ์และการจัดการ*. กองโบราณคดี กรมศิลปากร.
- สายันต์ ไพรัชญาจิตร. (2550). *การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน*. โครงการโบราณคดีชุมชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สามารถ มั่งสั่ง. (2559). *ความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมพุทธลุ่มน้ำโขง*. ศูนย์วิจัยวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง.
- Anderson, T. (Ed.). (2008). *The theory and practice of online learning* (2nd ed.). Athabasca University Press.
- Berkley, G. E. (1975). *The craft of public administration*. Allyn and Bacon.
- Bruner, J. S. (1966). *Toward a theory of instruction*. Harvard University Press.
- Chambers, R. (1997). *Whose reality counts? Putting the first last*. Intermediate Technology Publications.
- Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1981). *Rural development participation: Concept and measures for project design, implementation and evaluation*. Rural Development Committee, Center for International Studies, Cornell University.
- Erwin, W. (1976). *Participation management: Concept, theory and implementation*. Georgia State University.
- King, S. B. (2009). *Socially Engaged Buddhism*. University of Hawaii Press.
- Mayer, R. E. (Ed.). (2005). *The Cambridge Handbook of Multimedia Learning*. Cambridge University Press.

- Paivio, A. (1986). *Mental representations: A dual-coding approach*. Oxford University Press.
- Piaget, J. (1973). *To Understand Is to Invent: The Future of Education*. Grossman Publishers.
- Queen, C. S. (2000). *Engaged Buddhism in the West*. Wisdom Publications.
- Sharples, M., Taylor, J., & Vavoula, G. (2005). Towards a theory of mobile learning.
In *Proceedings of mLearn 2005 Conference*. Cape Town, South Africa.
- Vygotsky, L. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*.
Harvard University Press.